

Ks. dr hab. Janusz Gręźlikowski
ul. Tum ska 12
87-800 WŁOCŁAWEK

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Łukasza Matuszaka pt. *Prawodawstwo biskupa Jana Zaręby w diecezji włocławskiej w latach 1968-1986. Studium historyczno-kanoniczne*, Warszawa 2025 (mps, ss. 208), napisanej na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pod kierunkiem ks. dr. hab. Janusza Gręźlikowskiego, w odpowiedzi na uchwałę Rady Dyscypliny Naukowej Instytutu Prawa Kanonicznego z dnia 17 grudnia 2025 r.

Każdemu biskupowi diecezjalnemu, jako następcy Apostołów, który z ustanowienia Bożego został obdarowany Duchem Świętym i ustanowiony w Kościele pasterzem, w powierzonej mu diecezji przysługuje wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia, jaka jest wymagana do pełnienia jego pasterskiego urzędu. Władza ta i misja realizowana jest w hierarchicznej wspólnotcie z Głową Kolegium Biskupów i jego członkami (por. kan. 375 KPK), stąd nie obejmuje pewnych szczegółowych wyjątków, rezerwacji, ze strony władzy najwyższej lub innej właściwej władzy kościelnej (por. kan. 381 KPK § 1). Obejmuje ona zarówno władzę ustawodawczą, wykonawczą, jak i sądowniczą (por. kan. 135 § 1 KPK). Na mocy tej władzy biskupi diecezjalni mają prawo i obowiązek, wobec Boga i powierzonej im wspólnoty, stanowienia przepisów dla tych, którzy zostali powierzeni ich pasterskiej trosce poprzez posługę nauczania, uświęcania i kierowania (por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 27; Paweł VI, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, nr 11).

Sprawowanie władzy ustawodawczej przez biskupa diecezjalnego powinno dokonywać się zawsze w sposób przepisany prawem, co oznacza, że winien wykonywać ją osobiście, bez możliwości delegowania i nigdy nie może wydać ustawy sprzecznej z aktem prawnym wyższego rzędu (por. kan. 135 § 2 KPK). Działalność ta może być realizowana w sposób uroczysty na synodzie diecezjalnym lub w sposób zwyczajny poza nim, poprzez wydawanie dekretów ogólnych, ustawodawczych i wykonawczych, do których mają

zastosowanie przepisy kanonów o ustawach. Ta ostatnia forma działalności jest konieczna, jako że działalność synodalna, ze względu na swój nadzwyczajny charakter, nie zawsze zaradza wszystkim potrzebom ustawodawczym diecezji. Ustawodawstwo partykularne zatem stanowione i realizowane przez biskupa diecezjalnego można podzielić na synodalne oraz pozasynodalne.

Działalność ustawodawcza pozasynodalna uzależniona jest od rzeczywistych potrzeb danego Kościoła partykularnego. Może być ona podyktowana potrzebą wypływającą z prawa powszechnego, lub też wynikiem inicjatywy biskupa. Prawo powszechne daje biskupowi diecezjalnemu, jako prawodawcy w Kościele partykularnym, wiele możliwości kształtowania oryginalnego oblicza życia religijnego i duszpasterskiego wspólnoty Ludu Bożego powierzonej jego pasterskiej trosce.

W ostatnich dziesięcioleciach impulsem do działania na płaszczyźnie ustawodawczej, w wypełnianiu pasterskiej posługi biskupa diecezjalnego, stały się w dużej mierze: reforma Soboru Watykańskiego II oraz kodyfikacja prawa kościelnego z 1983 roku. Soborowa reforma w duchu *aggiornamento* nie tylko dała Kościołowi bogaty skarb nauki i bodziec do działania, ale również wytyczyła i ukształtowała nowe prawo, które regulowało życie religijne, duszpasterskie oraz prawa i obowiązki wiernych duchownych i świeckich. Rola zatem biskupów diecezjalnych w stanowieniu prawa i działalności ustawodawczej odgrywa zasadniczą rolę w życiu i działalności Kościoła partykularnego. Stanowi też interesujący obszar i temat badań naukowych, które Ksiądz Doktorant podejmuje w swojej dysertacji zatytułowanej *Prawodawstwo biskupa Jana Zaręby w diecezji włocławskiej w latach 1968-1986. Studium historyczno-kanoniczne w odniesieniu do biskupa Jana Zaręby jako biskupa włocławskiego w latach 1968-1986.*

1. Ocena tematu i celu pracy

Tytuł recenzowanej dysertacji określa zasadnicze zagadnienia, które stanowią przedmiot przeprowadzonych przez Autora badań i analiz. Głównym celem, jaki stawia sobie Doktorant w ocenianej dysertacji, jest „szczegółowa analiza prawodawstwa biskupa Jana Zaręby, z uwzględnieniem jego wpływu na organizację diecezji, jej duchowość, a także na regulacje dotyczące duszpasterstwa i sakramentów”. Jednocześnie dodaje, że „wybór tematu wynika z potrzeby zgłębienia roli jaką odegrał on w historii diecezji włocławskiej” (s. 8), a także przybliżenia i ukazania „jego decyzji ustawodawczych, które miały na celu nie tylko porządkowanie życia diecezjalnego, ale także adaptację do

przemian społecznych i kościelnych, które zachodziły w okresie powojennym” (s. 8). Wspomina tutaj czasy i reformy Soboru Watykańskiego II, przemiany polityczne i społeczne w Polsce, szkoda, że nie wspomniał o dostosowywaniu i porządkowaniu życia diecezjalnego na skutek uchwał Soboru oraz działaniach na skutek reformy prawa kanonicznego i kodyfikacji Jana Pawła II z 1983 r., a także nie wspomniał. Należy zauważyć, że podejmowana w pracy tematyka wykracza poza działalność ustawodawczą, gdyż - zgodnie z tematem (prawodawstwo) - Ksiądz Doktorant analizuje również akty wykonawcze wydawane przez biskupa Jana Zarębę i inne dokumenty, które miały wpływ na życie i posługiwanie duchownych w omawianej diecezji.

Autor, już we wstępie, określa nie zbyt precyzyjnie i wprost pytania badawcze, które dotyczą działalności ustawodawczej biskupa Jana Zaręby: jaki był wpływ tego ustawodawstwa na życie i organizację diecezji, jej duchowość, życie sakramentalne i duszpasterstwo?, jaką rolę odegrał w historii diecezji?, w jaki sposób to prawodawstwo porządkowało życie diecezjalne? I jak wyglądała adaptacja tego prawodawstwa do przemian społecznych i kościelnych jakie zachodziły w Polsce? Tak zdefiniowany zakres badawczy nie był dotychczas przedmiotem analiz. W związku z tym studium to ma charakter nowatorski i daje cenny wkład w rozwój opracowań na temat stanowienia prawa diecezjalnego. Zagadnienia będące przedmiotem ocenianej dysertacji, zostały przez Doktoranta rzetelnie przeanalizowane i usystematyzowane przede wszystkim w oparciu o bogaty materiał źródłowy oraz literaturę przedmiotu. Zarówno temat, jak i cel pracy należy uznać za zasadne i wypełniające znamiona nowości naukowego opracowania zagadnienia.

2. Ocena wykorzystania źródeł i literatury

Niniejsza praca ma charakter typowo źródłowy. Głównym przedmiotem analiz są statuty niepromulgowanego II synodu diecezji włocławskiej oraz pozasynodalna działalność ustawodawcza i prawodawcza biskupa Jana Zaręby. W celu lepszego zrozumienia działań podejmowanych przez biskupów omawianej diecezji, Autor zaprezentował także inne dokumenty, niemające charakteru ustawodawczego, wydane przez tych biskupów.

Bibliografia (s. 201-208) została przygotowana w miarę poprawnie, zestawiona w sposób usystematyzowany z podziałem na źródła (archiwalne, drukowane, komunikaty kurialne i inne) oraz dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i literaturę przedmiotu.

Nie do końca zrozumiałe jest zestawienie dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, gdzie nie wymieniono poszczególnych dokumentów soborowych, a Instrukcje Episkopatu Polski znalazły się w tym miejscu. Nadto Postanowienie Konferencji Episkopatu Polski w sprawie Rad Kapłańskich i Kolegium Konsulatorów z dnia 21.03.1985 (s. 206) nie ma wskazanego źródła pochodzenia. Nie do końca poprawna jest zapis Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. (winno być: *Codex Iuris Canonici. Pii X Pontificis Mewimi iussu digestus. Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, red. P. Gasparri, Romae 1934). Poza tym trudno ustalić sposób uporządkowania dokumentów (chronologiczny czy alfabetyczny). Zabrakło w wykazie źródeł I Synodu Diecezji Włocławskiej, na który Autor od czasu do czasu powołuje się i przytacza w treści pracy jego uchwały i statuty. Można było też zamieścić jako źródło II Synod Diecezji Włocławskiej, który w sporej części wykorzystał niepromulgowane uchwały synodu biskupa Jana Zaręby.

Przy całej rzetelności i staranności opracowania bibliografii, Autor, niestety, nie uniknął pewnych zaniedbań i pojedynczych błędów. Szkoda, że omawiając bardzo krótko historię synodów włocławskich (s. 41-42) nie przytoczył publikacji ks. Janusza Gręźlikowskiego, *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Włocławek 2000, a także M. Sitarza, *Wymogi stanowienia prawa w Kościele partykularnym. Zarys problematyki*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich; T. Pawluka, *Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego*, Prawo Kanoniczne 34(1991), nr 1-2 oraz Janusza Gręźlikowskiego, *Odnowa prawa kanonicznego perspektywie aggiornamento*, w: *Sobór Watykański II. Inspiracje i wpływ na Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r.*, red. Krzysztof Burczak, Lublin 2006. Poza tym Autor cytując bullę papieża Piusa XI z 28 października 1925 r. *Vixdum Poloniae unitas* nie cytuje bezpośredniego źródła tylko cytuje ją za Witoldem Kujawskim (s. 14), nie zamieszcza jej również w wykazie źródeł.

Bibliografia, oprócz źródeł, składa się tylko z 36 pozycji literatury związanej ściśle z tematem dysertacji. Większość z nich stanowi literatura polskojęzyczna, a 6 publikacji jest w języku obcym. Zakres wykorzystanej literatury jest skromny, wynika jednak z charakteru i podjętej tematyki badawczej, aczkolwiek w celu szerszej analizy posoborowego prawa partykularnego diecezji włocławskiej Autor mógł wykazać się większą znajomością wiedzy teoretycznej z prawa kanonicznego w omawianym zakresie, a czym świadczyłaby zamieszczona i wykorzystana literatura. Ta która został przywołana i wykorzystana jest wystarczająca, jednak nie robi zbyt dobrego wrażenia.

3. Metoda badawcza

Zgodnie z postawionym celem badawczym i wynikającą z niego konstrukcją pracy, Autor w swej rozprawie posłużył się trzema metodami naukowymi: historyczno-prawną - analiza źródeł pisanych, historyczno-krytyczną oraz porównawczą (s. 10). Prezentacja procesu kształtowania się prawa partykularnego w zakresie działalności prawodawczej biskupa Jana Zaręby uzasadnia zastosowanie powyższych metod naukowych. Analiza źródeł pisanych, które obejmowały dokumenty prac przygotowawczych do synodu, dekrety synodalne, akty prawne i inne akty prawodawcze, dokumenty urzędowe, homilie oraz metoda historyczno- krytyczną, stanowiły podstawę szczegółowego odtworzenia decyzji prawodawczych biskupa Zaręby i ich wpływu na życie religijnej duszpasterstwo diecezji, jak też pozwoliły poczynić analizę kontekstów historycznych, kościelnych, politycznych i społecznych, w których zachodziły zmiany w diecezji pod wpływem aktów prawodawczych biskupa Jana Zaręby. Natomiast metoda porównawcza pozwoliła Autorowi na zestawienie działalności biskupa Jana Zaręby z działalnością innych biskupów polskich w tym samym okresie oraz z ogólnymi tendencjami reform soborowych w Kościele polskim. Nadto metoda ta została wykorzystana w podsumowaniu każdego rozdziału, będącego swoistego rodzaju komentarzem do omawianego zagadnienia. Wymienione zatem metody w opracowaniu zagadnienia określonego tematem pracy są poprawne i posługiwanie się nimi nie budzi zastrzeżeń.

4. Ocena formalnej konstrukcji pracy

Zasadniczy korpus rozprawy poprzedza spis treści (s. 2-5) oraz wykaz skrótów (s. 67). Dysertacja składa się z sześciu rozdziałów, które spinają jakby w klamry: wstęp (s. 812) i zakończenie (197-200). Całość dopełnia bibliografia (s. 201-208).

Podział dysertacji na sześć rozdziałów jest uzasadniony, logiczny i pozwala na wyczerpujące przedstawienie zawartej w tytule problematyki. Rozdziały rozpoczynają się krótkim wprowadzeniem teoretycznym. W końcowej części każdego z nich Autor zamieścił podsumowanie prezentowanej materii, będące jednocześnie komentarzem do omawianego zagadnienia, co stanowi bardzo pozytywny element dysertacji.

Praca napisana jest językiem poprawnym. Strona edytorska dysertacji zasługuje na duże uznanie. Należy również podkreślić bogactwo, poprawność i staranność w sporządzeniu przypisów tak źródłowych, jak i odwołujących się do literatury. Powyższe

uwagi wskazują, że Doktorant wykazał się w miarę szeroką znajomością poruszanej problematyki, a także rzetelnością w jej przygotowaniu, aczkolwiek cechuje go nad wyraz łatwość syntetycznego, czasami skrótowego ukazywania podejmowanych zagadnień i problemów.

Nie można jednak nie wspomnieć o pewnych niedociągnięciach w omawianym obszarze. I tak, w tekście zdarzają się nieliczne, drobne błędy, uchybienia interpunkcyjne czy literówki. Najpierw brak ujednolicenia w pisowni dużych lub małych liter różnych nazw: Kursy Przedmałżeńskie (s. 90), Warsztaty dla Małżonków (s. 90, 91), Szkoły Rodziców (s. 98), Rada Kapłańska, Rada Konsultatorów, Rekolekcje Rodzinne, Studium Życia Rodzinnego, Dziekan. Pisownia tych nazw zapisywana jest najczęściej dużą literą, ale i czasami małą. Następnie na s. 93, 96, 97 i 98, Autor pisze nazwisko biskupa Jana Zaręby przez „em”: Zaremba.

Nie należy do dobrego stylu stosowanie w pracy naukowej sformułowań takich jak: „synod zalecał”, „synod podkreślał”, „synod zachęcał”, „statuty synodalne przypominały”, „synod zobowiązywał”, „synod przypominał”. Również używane w potocznej mowie sformułowanie „odnośnie czegoś”, pomimo tego, że zaczyna ono przenikać do języka polskiego, w rozprawie doktorskiej dobrze byłoby zastąpić cały czas obowiązującym określeniem „odnośnie do czegoś”. Nieliczne, przedstawione wyżej uwagi krytyczne w niczym nie pomniejszają wartości ocenianej rozprawy, a raczej są wskazaniem do wzięcia pod uwagę w perspektywie ewentualnej publikacji dysertacji.

5. Treść pracy i osiągnięcia badawcze

Zasadniczy korpus rozprawy doktorskiej składa się z sześciu rozdziałów. We wstępie (s. 8-12), który poprzedza całość dysertacji, zawarte zostały oczekiwane zwykle w tym miejscu informacje, a więc zasadniczy problem dysertacji oraz jej cel, wskazanie metody badań i płaszczyzny źródłowej, jak również uzasadnienie przyjętego schematu. Może za słabo wybrzmiała we wstępie kwestia wprowadzania reformistycznych dekretów Soboru Watykańskiego II, co w treści pracy wiele uwagi poświęcił Autor. W sumie wstęp jest udaną częścią dysertacji.

Rozdział pierwszy „Diecezja wrocławska w okresie zarządzania Jana Zaręby” (s. 13-37) podzielony został na trzy paragrafy. Pierwszy przybliży biografię biskupa Jana Zaręby, drugi strukturę organizacyjną diecezji w tamtym czasie, a trzeci uwarunkowania

religijno-duszpasterskie - ludność, stan moralno-religijny i zakony oraz klasztory. Rozdział ten stanowi pewnego rodzaju wprowadzenie w tematykę związaną z działalnością prawodawczą biskupa Zaręby oraz funkcjonowaniem diecezji w czasie jego pasterzowania.

Rozdział drugi (s. 38-69) omawia i analizuje szczegółowo prace synodalne nad niedokończonym II synodem diecezji włocławskiej, co było spowodowane niespodziewaną śmiercią biskupa Jana Zaręby niejako bezpośrednio przed ostatnią sesją synodalną, która miała zatwierdzić uchwały synodalne. Prace te były bardzo ważnym, a może nawet najważniejszym przedsięwzięciem biskupa w celu unormowania życia i funkcjonowania diecezji w duchu dekretów soborowych i norm Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. I chociaż uchwały tego synodu ten nigdy nie weszły w życie to jednak - jak zauważa słusznie Autor - to jednak „stanowił ważny moment w historii diecezji włocławskiej umacniający reformę życia kościelnego i duszpasterskiego diecezji w duchu Vaticanum II i umacnianiu Kościoła partykularnego” (s. 68). Rozdział ten składa się z czterech paragrafów, które dotyczą: krótkiego (zbyt krótkiego) ukazania historii synodów diecezji włocławskiej, przybliżenia przygotowań i przebiegu prac synodalnych II synodu diecezji, omówienia tematyki schematów synodalnych oraz samych obrad synodalnych. Szkoda, że Doktorant zbyt krótko i bardzo pobieżnie (1,5 strony) potraktował w paragrafie pierwszym tak bogatą i szeroką historię synodów diecezji włocławskiej, szczególnie po Soborze Trydenckim, a jeszcze bardziej szkoda, że nie przybliżył szerzej I synodu Diecezji włocławskiej - biskupa Antoniego Pawłowskiego, do którego w treści pracy nawiązuje. Moim zdaniem - co jest kwestią dyskusyjną - zabrakło też w tym rozdziale - nie wiem czy w osobnym krótkim paragrafie - szerszego ukazania co się stało z niepromulgowanym synodem biskupa Jana Zaręby? Przecież w 1993 roku, a więc po siedmiu latach biskup Bronisław Dembowski synod ten niejako kontynuował, oczywiście uzupełniając i zmieniając w pewnej części uchwały synodalne, szczególnie te odnoszące się do katechezy w szkole i formacji i życia duchowieństwa, na skutek nowych dokumentów papieskich i Stolicy Apostolskiej (np. adhortacja papieża Jana Pawła II „Pastorem dabo vobis”). Autor uczynił to bardzo zdawkowo na s. 69 w podsumowaniu rozdziału, uważam, że to za mało.

Rozdział trzeci traktuje o działalności prawodawczej biskupa Jana Zaręby w zakresie nauczania (s. 70-111). Autor omawia tutaj działalność legislacyjną biskupa w odniesieniu do przepowiadania Słowa Bożego, katechizacji (katecheza parafialna, katechizacja i formacja duszpasterzy katechizacja świeckich), troski o rodzinę i małżeństwo oraz środki masowego przekazu. Treść rozdziału nie budzi większych zastrzeżeń jest poprawna, analityczna i wnikliwa. Autor ukazał i omówił tutaj szeroki wachlarz inicjatyw i

działań legislacyjnych, prawodawczych i duszpasterskich podejmowanych przez biskupa Jana Zarębę. Może tylko tytuł podpunktu 2.2 w paragrafie 2 - Katechizacja winien brzmieć: „Katechizacja i formacja duszpasterzy”.

„Działalność prawodawcza biskupa Jana Zaręby w zakresie zarządzania” to rozdział czwarty dysertacji (s. 112-140). Składa się on z sześciu paragrafów omawiających: normy wspólne dla całego duchowieństwa, reorganizację dekanatów, erygowanie nowych parafii w diecezji, przepisy odnoszące się do poszczególnych funkcji sprawowanych przez duchownych, przepisy co do kurii diecezjalnej i rady kapłańskiej. Kończy go podsumowanie. Autor ukazuje działania reformatorskie biskupa Jana Zaręby w dziedzinie życia i dyscypliny duchowieństwa, praw, kompetencji i obowiązków dziekanów, proboszczów i wikariuszy, reorganizacji struktur organizacyjnych diecezji i innych działań mających na celu dostosowanie Kościoła włocławskiego do wyzwań posoborowych i społecznych. Można mieć uwagę, że zabrakło w tej części opracowania osobnego omówienia i wydzielenia zarządzeń i działań biskupa odnoszących się do dóbr doczesnych Kościoła, a więc kwestii zarządzania dobrami kościelnymi i sprawami finansowo- materialnymi i gospodarczymi, które faktycznie są omówione, ale w poszczególnych paragrafach, a nie w osobnym punkcie.

Rozdział piąty zatytułowany „Działalność prawodawcza biskupa Jana Zaręby w zakresie uświęcania - sakramenty” (s. 141-175). W ośmiu paragrafach (czwarty odnoszący się do Eucharystii został podzielony na trzy punkty: Msza święta, Przechowywanie i kult Najświętszego Sakramentu i Komunia święta) Doktorant analizując dość wnikliwie działalność prawodawczą biskupa Jana Zaręby w zakresie uświęcania omawia poszczególne sakramenty wskazując zaangażowanie biskupa w tej dziedzinie życia kościelnego i duszpasterskiego, inspirowane postanowieniami Soboru Watykańskiego II, a także wyzwaniami i potrzebami diecezji. Analizy te prowadzą Autora do wniosku, że poprzez postanowienia i działalność biskupa przyczynił się on do umocnienia wiary wiernych oraz pogłębienia ich uczestnictwa w sakramentach, poprawy jakości duszpasterstwa i wzrostu życia sakramentalnego.

Ostatni, szósty rozdział (s. 176-196), składający się z trzech paragrafów, dotyczy działalności prawodawczej biskupa Jana Zaręby w zakresie uświęcania odnoszącego się do pozostałych aktów kultu Bożego (sakramentaliów, liturgii godzin, pogrzebu kościelnego i kultu świętych), miejsc świętych (kościółów i kaplic, sanktuariów i cmentarzy) oraz czasów świętych. Autor w tej części dysertacji analizuje i przybliża zarządzenia, decyzje administracyjne biskupa kształtujące życie i praktyki religijne i liturgiczne, udzielanie i

sprawowanie sakramentaliów, troskę o miejsca święte i ich budowę oraz funkcjonowanie, a także ujednolicenia przepisów co do pogrzebu kościelnego. Działalność - zdaniem Autora - ta była bogata i szeroka i przyczyniała się do umocnienia nie tylko życia sakramentalnego, ale także wpływała na życie religijne i duchowe duchowieństwa i wiernych świeckich w diecezji. Ten rozdział dysertacji jest bardzo udaną częścią opracowania.

Przeprowadzona przez Doktoranta analiza obszernego materiału źródłowego wskazuje na bogactwo ustawodawstwa partykularnego i działalności prawodawczej biskupa Jana Zaręby w zakresie nauczania, uświęcania i zarządzania Kościołem partykularnym. Jest ono wynikiem troski biskupa okresu posoborowego o właściwą recepcję prawa powszechnego - dekretów Soboru Watykańskiego II, ustawodawstwa posoborowego oraz norm Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. w życie i działalność Kościoła Włocławskiego. Doktorant wskazał również wpływ zmieniającej się sytuacji i rzeczywistości polityczno-społecznej na wydawanie nowych norm, dekretów i zarządzeń przez biskupa.

W zakończeniu recenzowanej rozprawy Doktorant przedstawił wnioski z badań formułując odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Przede wszystkim stwierdził, że bogactwo analizowanego materiału pozwala ocenić działalność prawodawczą biskupa Jana Zaręby w kontekście posługi nauczania, uświęcania i zarządzania jako pełną zaangażowania, troski o wprowadzanie dekretów Vaticanum II. W tym celu przygotował i przeprowadził w diecezji synod diecezjalny, którego promulgację przerwała śmierć. Jednak jego ustalenia i uchwały zostały wykorzystane w dużej części kilka lat później przez biskupa Bronisława Dembowskiego. Ponadto bogata działalność prawodawcza pokazuje dalekowzroczność biskupa, wizję rozwoju funkcjonowania diecezji. Wydane akty prawodawcze ukazują specyfikę Kościoła partykularnego na tle nauczania soborowego i prawa kodeksowego.

Autor podkreśla troskę, wrażliwość, wizję życia i funkcjonowania Kościoła partykularnego, którym biskup Jan Zaręba kierował, o dostosowanie prawa diecezjalnego do rozwijającego się prawa powszechnego i do ważnych wydarzeń z życia Kościoła. Zestawiając całą bogatą spuściznę działalności prawodawczej biskupa, Doktorant stawia pytanie, na ile jest ona dzisiaj aktualna. I odpowiada, że aktualna jest w dużej mierze, gdyż troską o rodzinę, katechizację, nauczanie i uświęcanie wiernych, dyscyplina duchowieństwa czy też aktywny udział wiernych świeckich, pozostają wciąż aktualne. Autor wysuwa też wniosek, że całościowa działalność prawodawcza biskupa pozostawiła

nie tylko bogaty zbiór dokumentów, ale przede wszystkim świadectwo odpowiedzialnej, pełnej troski i ofiarnej służby na rzecz Kościoła i diecezji, którą kierował jako jej pasterz.

Na uwagę zasługuje postulat *de lege ferenda*, jaki Autor wysuwa w Zakończeniu, stwierdzając, że „Niniejsza praca nie wyczerpuje tematu. Przeciwnie - otwiera pole do nowych pytań i badań. Jak akty prawodawcze biskupa były faktycznie realizowane w parafiach? Jak wyglądała recepcja jego ustawodawstwa wśród duchowieństwa i wiernych? Jakie przyniosły owoce, a gdzie napotymano na trudności?” (s. 199). Sugeruje również, aby podjąć dalsze badania na temat kontynuacji działalności ustawodawczej i prawodawczej biskupa przez kolejnych biskupów włocławskich.

Biorąc pod uwagę całościową ocenę merytoryczną pracy i osiągnięcia badawcze w niej przedstawione, należy stwierdzić, iż Autor w sposób systematyczny przedstawił akty prawodawcze prawa partykularnego stanowione przez biskupa Jana Zarębę w określonych ramach czasowych, a więc w latach 1968-1986. Prezentacja przepisów, działalności prawodawczej została dokonana w sposób klarowny, w oparciu o potrójną posługę: przepowiadania, uświęcania i rządzenia. Należy bardzo pozytywnie ocenić, mimo pewnych wskazanych wyżej niedociągnięć, kompetencje Księdza Doktoranta oraz trud włożony w zebranie i usystematyzowane opracowanie przepisów i aktów prawodawczych prawa partykularnego. Na uwagę zasługuje wysunięty postulat odnośnie do przeprowadzenia dalszych pogłębionych analiz badawczych nad prawodawstwem partykularnym biskupów włocławskich. Wierzę, że dalsze zaangażowanie Doktoranta przyczyni się do powstania rzetelnej publikacji prawa partykularnego Kościoła włocławskiego następców biskupa Jana Zaręby.

6. Wnioski końcowe

Recenzowana rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Łukasza Matuszaka jest dziełem wystarczająco dojrzałym, jedynym jak dotychczas systematycznym opracowaniem przepisów prawa partykularnego, działalności prawodawczej biskupa Jana Zaręby, przez co bardzo potrzebnym i Wartościowym. Oceniana dysertacja jest owocem rzetelnie przeprowadzonych przez Autora badań z zakresu partykularnego prawa kanonicznego. Posiada dobrą konstrukcję metodologiczną. Ma dobrze sprecyzowany przedmiot badań, jasno określony cel oraz właściwą strukturę. Doktorant w przygotowaniu dysertacji wykazał się dobrym warsztatem naukowym.

7. Konkluzja

W konkluzji recenzji stwierdzam, że praca ks. mgr. lic. Łukasza Matuszaka spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, o których mowa w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668, z późn. zm.), ponieważ:

- stanowi oryginalne rozwiązanie postawionego w tytule rozprawy zagadnienia;
- na postawione pytania badawcze odpowiada całościowo, biorąc za podstawę zakres przyjęty we wstępie pracy;
- prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w dyscyplinie prawa kanonicznego oraz wymagany stopień dojrzałości naukowej i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wskazane w recenzji nieliczne braki i mankamenty pracy nie umniejszają walorów rozprawy. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Włocławek, dnia 12 stycznia 2026 roku

Ks. dr hab. Janusz Gręźlikowski

